

ALFONSAS MOTUZAS

Vytauto Didžiojo universitetas

TRIJŲ KRYŽIŲ KALNO MUZIKA: KAIMYŅŲ AR VIETOS TRADICIJA?

The Music of the Three Crosses Hill:
A Local or Neighbouring Tradition?

SUMMARY

The article researches the music of the Three Crosses Hill in Vilnius. Its prayers and hymns are not mentioned in any liturgical or prayer book published in Lithuania. There follows the natural question of whether the hymns and music performed by the pilgrims on the hill of Three Crosses are the relics of local or foreign culture? To find the answer to this question is the object of the research of the author. The research shows that the music of Three Crosses Hill in Vilnius is not of mythological or folkloristic origin. It is the reflection of intercultural past and present events of a Catholic historical and geopolitical nature.

SANTRAUKA

Straipsnyje nagrinėjama Vilniaus Trijų Kryžių kalno muzika. Apie šį religijos fenomeną neužsimenama nė viename Lietuvoje išleistame liturginiame maldyne ar giesmyne. Šio straipsnio tikslas yra atsakyti į klausimą: ar Vilniaus Trijų Kryžių kalne maldininkų giedamos giesmės, t.y. skambanti muzika, yra vietinės ar atneštinės kultūros reliktas? Tyrimas pagrindė iškeltą tezę, kad Vilniaus Trijų Kryžių kalno pamaldumo muzika yra ne mitologinės, tautosakinės, bet kaimyninių tautų religinės, istorinės-geopolitinės ir bendrakultūrinės praeities ir dabarties įvykių atspindys.

ĮVADAS

Trijų Kryžių kalno vieta buvo Jeruzalėje ant Golgotos kalno. Tai nukryžiuoto Jėzaus Kristaus mirties ir palaidojimo

vietos simbolis, kuris pristatomas Evangelijose, arba Biblijos Naujajame Testamente. Golgota – tai Jeruzalės apylinkė-

RAKTAŽODŽIAI: Agluona, Kazimierz Dolny, Vilnius, Trijų Kryžių kalnas.

KEY WORDS: Agluona, Kazimierz Dolny, Vilnius, the Hill of Three Crosses.

Paveikslas Nr. 1. „Vilniaus Trijų Kryžių kalnas“.

se esanti kalva, dar vadinama Kalvarija. Pavadinimas kilęs iš aramėjų kalbos: *gulgolta* – kaukolių vieta, lotyniškai – *calvaria* (lot. *calva* – kaukolė) – kaukolės kalva. Manoma, kad ji senovėje ir buvo vadinta Kalvarija, nes šios kalvos forma greičiausiai priminė kaukolę. Krikščionybėje Golgota yra kankinimo, moralinių kančių vieta, kančios šaltinis ir simbolis. XV a. krikščionybei išvirtinus Europoje, Kalvarijos koplyčių formos pradėtos rengti kalvotose vietose, primenančiose atitinkamą Jeruzalės kraštovaizdį. Šių Kalvarijų kulminacijos vieta – Kryžiaus kelio Trijų Kryžių kalno stotis. Kalvarijų Kryžiaus kelio Trijų Kryžių kalno stotis vaizduoja tris nukryžiuotuosius: iš dešinės ir kairės – nusikaltėlius, o prie vidurinio – Jėzų Kristų. Lietuvoje kalvarijos buvo įrengtos Vilniaus bernardinų bažnyčios šventoriuje (1610–1617), Žemaičių Kalvarijoje (1639–1642), Vilniaus Verkiuose (1664–1669), Beržore (1759–1760), Tytuvėnuose (1771–1778), Mosėdyje (1844) ir Vepriuose (1846). Šių kalvarijų

steigėjai buvo iš Čekijos bei Lenkijos atvykę vienuoliai dominikonai bei pranciškonai. Lietuvos kalvarijų Kryžiaus keliai priklauso Katalikų Bažnyčios liturgijos Pridedamųjų pamaldų apeigoms arba vadinamosioms liaudies pamaldumo praktikoms, kurios viešai atliekamos ne per šv. Mišias ir vietos žmonių kalba. Liaudies pamaldumo praktikos – tai kokios nors tautos etninės grupės ar jų kultūros religinės apeigos, susiformavusios Bažnyčios kalendorinių metų ciklo iškilmių, švenčių, minėjimų ir šventų vietų lankymo pagrindu. Remiantis Lietuvos Katalikų Bažnyčios Liturginiu maldynu, jas sudaro įvairios maldos ir giesmės. Tai Švč. Mergelės Marijos valandos, Švč. Mergelės Marijos kalbamasis ir giedamasis bei Švč. Jėzaus vardo rožiniai, Žemaičių Kalvarijos Kalnai, Kryžiaus kelias, Graudūs verksmai, Gedulinės valandos (psalmės), šermeninės giesmės bei gegužinės ir birželinės pamaldos (*Liturginis maldynas*, 1996, 311–411). Joms priskiriamos Liturginiame maldyne neminimos šventų vietų, pvz., Aušros Vartų, Šiluvos bažnyčios ir Apsireiškimo koplyčios, Kryžių kalno bei Vilniaus Verkių kalvarijų Kryžiaus kelių aplankymo apeigos, maldos ir giesmės. Vilniaus Trijų Kryžių kalnas maldininkų lankomas procesijomis, atliekant įvairias apeigas bei meldžiantis ir giedant giesmes. Apie šį religijos fenomeną nekalba nė vienas Lietuvoje išleistas liturginis maldynas bei giesmynas. Vilniaus Trijų Kryžių kalno analogų yra Lenkijoje ir Latvijoje. Kyla klausimas: ar Vilniaus Trijų Kryžių kalne maldininkų giedamos giesmės, t.y. skambanti muzika yra vietinės, ar atneštinės kultūros reliktas?

Apie Vilniaus Trijų Kryžių kalno istorinę kilmę iš lietuvių tyrėjų 1985 m. rašė Bažnyčios istorijos tyrėjas Bronius Kviklys enciklopedinio leidinio *Lietuvos bažnyčios. Vilniaus arkivyskupija* pirmajame tome¹ bei 1999 m. kunigas Robertas Skrinskas knygoje *Piligrimo vadovas po*

stebuklingas Marijos vietas.² Iš lenkų mokslininkų apie tai 1912 m. rašė istorikas Jan Kurczewskis studijoje *Biskupstwo Wileńskie*³ bei 2005 m. Czesława Paczkowska moksliniame straipsnyje *Trzy białe krzyże nad miastem*.⁴ Apie muzikinę šio pamaldumo kilmę publikacijų nėra paskelbta.

MITOLOGINIAI, TAUTOSAKINIAI IR ISTORIOGRAFINIAI DUOMENYS APIE VILNIAUS TRIJŲ KRYŽIŲ KALNĄ

Vilniuje, dešiniajame Vilnelės krante, prie santakos su Nerimi, iškilęs 162 metrus virš jūros lygio, stūkso Trijų Kryžių kalnas, anksčiau vadintas Kreivuoju arba Plikuoju. Yra žinoma, kad XII–XIII a. ant jo stovėjo medinė pilis, vėliau įkurta gyvenvietė. Iš ant Plikojo kalno atsiradusių statinių pažymėtinas Trijų Kryžių paminklas, iš čia vėlesnis kalno pavadinimas.

Mitologiniai, tautosakiniai bei istoriografiniai šaltiniai pristato Vilniaus Trijų Kryžių kalno kulto keturias versijas. Pirmosios dvi glūdi mitologiniuose šaltiniuose. Viena iš legendų mini, kad Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo valdymo metais (1345–1377) Vilniaus vaivada Petras Goštautas, vedęs lenkaitę ir priėmęs katalikų tikėjimą, iš Padolijos pasikvietė 14 pranciškonų ir apgyvendino juos savo sodyboje Vilniaus centre (dabar ten yra Šv. Kryžiaus, Bonifratų, bažnyčia). 1341 m., Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Algirdui išvykus iš Vilniaus, Vilniaus gyventojai pagonyms, nekęsdami krikščionių, susirinkę ir sudeginę pranciškonų vienuolyną, 7 vienuolius sukapoję, o kitus 7 pririšę prie kryžių ir paleidę Nerimi žemyn, saky-

dami: „nuo saulėlydžio (t.y. vakarų) atėjote, į saulėlydį ir grįžkite. Kam mūsų dievus niekinote“, dar kiti sakė: „jei jau mus tuos medinius kryžius garbinti liepėt, patys plaukit dabar ant jų“.⁵ Šis pasakojimas rado platų atgarsį vėlesniuose raštuose, buvo įvairiai komentuojamas. Vienų buvo pasakojama, kad nužudytųjų kūnai buvę surinkti ir palaidoti toje pačioje vietoje, kur nužudyti. Jų garbei ant kalno pastatyti trys kryžiai.⁶

Kita legenda apie tris rusų pravoslavų kankinius Vilniuje sako, kad Stačiatikių Bažnyčia garbina tris šventuosius kankinius lietuvius – Joną, Antaną ir Eustafijų. Nežinia, Algirdo ar Gedimino įsakymu jie buvo nužudyti, bet viena yra aišku, kad šie krikščionys nužudyti dėl to, jog priėmė krikščionių tikėjimą pagal Rytų Bažnyčios apeigas. Krikščionys šiam įvykiui atminti Vilniuje ant aukšto kalno pastatė trys kryžius.⁷

Taip 14 pranciškonų ir 3 stačiatikių kankinių pateko į Lietuvos Krikščioniškosios Bažnyčios istoriją. Vieni mokslininkai tai laiko tikru faktu, kiti dėl jo abejoja. 1927 m. istorikas K. Chodinickis rašinyje *Legenda o męczeństwie czternastu franciscanów w Wilnie* paskelbė, kad tiek

stačiatikių, tiek katalikų kankiniai esą ne istoriniai, bet legendiniai asmenys, nes Lietuvos metraščio redakcijose apie tai nerašoma. Šių kankinių nemini ir ankstesni istorikai, apie juos nieko nesako istorikas J. Dlugošas, nemėgęs pagonių lietuvių ir jų nusikaltimų – jeigu tokie būtų buvę, jis nebūtų nutylėjęs. Apie minimus kankinius nieko neminėjęs ir Vilniaus bernardinų vienuolyno gvardijonas XVI a. pradžioje rašytoje istorijoje. Kai lietuviams apsikrikštijus buvo statoma Vilniaus katedra, relikvijų jai ieškota ne Vilniuje, bet Romoje ir kitur. Pagaliau kankinių kapas nebuvo surastas.⁸ Apie tai liudija ir senieji 1572 bei 1576 m. G. Brauno Vilniaus miesto kartografiniai žemėlapiai, kuriuose šių Trijų Kryžių nėra. Vadinasi, šiuo požiūriu 14-os Vilniaus pranciškonų ir stačiatikių šventųjų bei kankinių nesą.

Trečioji, tautosakinė versija teigia, kad šie kryžiai pastatyti 1384 m. Lietuvos didžiųjų kunigaikščių Vytauto ir Jogailos susitaikymo proga. Trys kryžiai simbolizavo Vytautą, Jogailą ir Lenkijos karalaitę Jadvygą, kuri po vedybų su Jogaila tapo Lenkijos ir Lietuvos karalienne, o Lietuva per Lenkiją prisijungė prie krikščioniškosios Vakarų kultūros ir civilizacijos.⁹

Kiti šaltiniai liudija, kad Vilniuje Trys Kryžiai galėjo būti pastatyti apie 1613 metus.¹⁰ 1740 m. jie buvo atstatyti ir išstovėjo iki 1869 m., kada jau buvo apirę, tačiau carinė rusų valdžia neleido kryžių

atstatyti. Jie buvo naujai atstatyti tik 1916 m., Pirmojo pasaulinio karo metu, kai Vilniuje nebebuvo rusų. Trijų Kryžių paminklas buvo betoninis. Paminklo projektą paruošė skulptorius bei architektas A. Vivulskis (Wiwulski). Paminklą pašventino vyskupas Kazimieras Michalkevičius.¹¹ 1950 05 30 vidurnaktį, sovietinės valdžios įsakymu šis religinis paminklas buvo susprogdintas.¹²

Lietuvai atgavus nepriklausomybę (1989 m.) Vilniaus Trijų Kryžių paminklas buvo atstatytas. Jis tapo ne tik senosios pranciškonų kankinystės legendos prisiminimu, bet ir siautusių karų, tautų religinės vienybės idėjos bei taikos simboliu. Tai atspindi ir užrašas ant Kryžių kalno lotynų kalba:

PRIMIS ZTI. OPERARIIS IN
LITUANIA ODR.: S. FRANCISCI
ÆVO XIV VILNÆ OCCISIS

VEL MAXIME VII MARTY
RIBUS HOC IN MOTE
CRUCIFIXIS

CHRISTIFIDELES SÆVIEN
TE BELLP ATROCISSIMO
AD IMOLORANDSAM OPEM
DIVINAM ET PACE M CRU
CES HAS IN LOCO PRIMÆ

VARUM CONSTRUXERUNT
ET DEDICARUNT
AD: MCMXVIU.¹³

Lietuviškas tekstas:

PIRMIEMS KRISTAUS DARBININKAMS LIETUVOJE,
XIV a. VILNIUJE NUKANKITIEMS ŠV. PRANCIŠKAUS
ORDINO VIENUOLIAMS

O YPAČ ANT ŠIO KALNO SEPTYNIEMS NUKRYŽIUOTIEMS

KRISTAUS IŠPAŽINTOJAI, SIAUČIANT ŽIAURIAUSIUI KARUI,
KAD IŠMALDAUTŲ DIEVO PAGALBOS IR TAIKOS, ŠIUOS
KRYŽIUS PIRMYKŠČIŲ VIETOJE PASTATĖ IR PAŠVENTINO
1916 VIEŠPATIES METAIS.¹⁴

Deja, ši pateikta Trijų Kryžių kalno pamaldumo mitologinė, tautosakinė bei istorinė medžiaga pilnai neatskleidžia jo kilmės. Viena aišku, kad šis pamaldu-

mas XVIII a. pradžioje Vilniuje jau buvo praktikuojamas.

Kyla klausimas – o gal Trijų Kryžių Kalnui Vilniuje atsirasti turėjo įtakos kaimyninės šalys?

TRIJŲ KRYŽIŲ KALNO KULTO ANALOGAI KAIMYNNINĖSE ŠALYSE

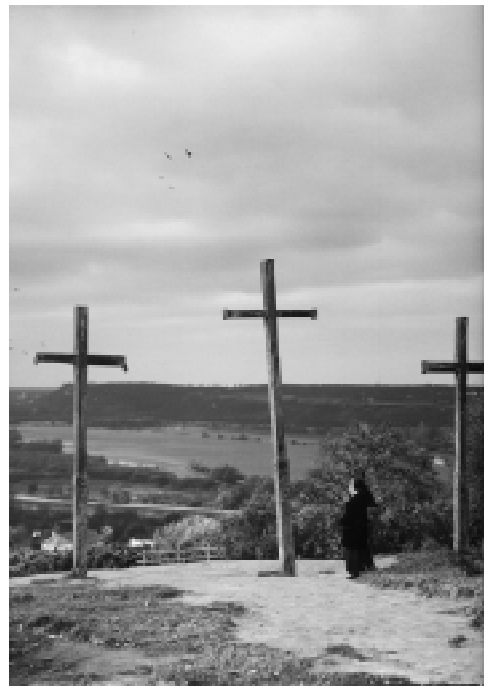
Lenkų istoriniai šaltiniai liudija, kad Trijų Kryžių kalnas yra Liublino apylinkėse, *Kazimierz Dolnym* miestelyje¹⁵ (žr. paveikslą Nr. 2).

Šioje vietoje pirmoji bažnyčia bei parapija paminėta 1328 metais. 1631 m. vienos iš jos koplyčių altorių buvo konsekruotas Švč. Mergelės Marijos į dangų ėmimo titulu.¹⁶ XVIII a. pradžioje ant aukščiausios apylinkės vietos pranciškoniai įrengė Trijų Kryžių kalną, kuris gavėnios bei Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo atlaidų metu maldininkų yra gausiai lankomas ir giedamos giesmės *Broliai, atminkim, Kurs už mus kaltus kentėjai* bei *Stovi Motina*.¹⁷

Spausdintiniai šaltiniai kukliai liudija, kad šis Trijų Kryžių kalno įkūrimas turėjo dvejopą reikšmę. Užrašai ant jų kalba apie Dievo Sūnaus mirties vietą ant Golgotos kalno bei sunkius kraštą apėmusius maro laikus.¹⁸

Kitoje Lietuvos pusėje, šiaurėje – Latvijoje, Aguonoje yra kitas šio pamaldumo analogas. Agluona yra Latvijos etnografinio Latgalos regiono miestelis. Pavadinimas kilo nuo latviško žodžio *aglenia* – eglė. Čia 1700 m. dideliame miš-

ke Vitebsko iždininko žmona ponia Eva Šostowicka pastatė medinę bažnyčią ir vienuolyną dominikonams, kurios pakvietė iš Vilniaus bei pavedė jiems protestantiškoje latvių tautoje skelbti katalikų tikėjimą. Netrukus Vilniaus vienuoliai dominikonai bažnyčios centriniame

Paveikslas Nr. 2. „Trijų Kryžių kalnas miestelyje Kazimierz Dolnym“ (Lenkija).

Paveikslas Nr. 3. „Trijų Kryžių kalnas Agluonoje“ (Latvija)

altoriuje įtaisė Trakų Dievo Motinos paveikslą ir įvedė Švč. Mergelės Marijos į dangų ėmimo šventę.¹⁹ 1768–1780 m. vienuoliai pastatė naują mūrinę bažnyčią, vienuolyną, šventoriaus tvorą, kurią sudarė: 6 vartai, kalvarių Kryžiaus kelias su išpūdinga Trijų Kryžių kalno stotimi. Už dalyvavimą 1831 m. sukilime 1856 m. dominikonai carinės valdžios iš

Agluonos buvo išvaryti. Bažnyčia pavesta parapijine, o vienuolynas – rekolekcijas vedančių kunigų namais. Sovietmečiu bažnyčia aptarnavo parapiją. 1980 m. popiežius Jonas Paulius II Agluonos bažnyčiai paskyrė titulą *Bazilica minoris*.²⁰

Šiandien čia atvyksta gausūs maldininkai ne tik iš Latvijos, bet ir iš Lietuvos bei Lenkijos. Šalia Marijos paveikslą ypač gerbiamas kalvarių Kryžiaus kelias su Trijų Kryžių kalno stotimi, prie kurios maldininkai ypač meldžiasi Gavėnios metu bei per Švč. Mergelės Marijos į dangų ėmimo šventę. Čia maldos ir giesmės yra ne giedamos, o kalbamos (žr. paveikslą Nr. 3).

Peržvelgus šio skyrelio medžiagą matome, kad be Vilniaus Trijų Kryžių kalno kulto dar gyvavo analogai Lenkijoje ir Latvijoje.

Kyla klausimas, ar yra sąsajų tarp šių vietovių ir šio pamaldumo kultūr? Norint tai atskleisti, reikia atlikti miniųjų vietovių Trijų Kryžių lankymo pamaldumo praktikos muzikologinius tyrimus bei apžvelgti Latvijos, Lietuvos ir Lenkijos XVII–XVIII a. istoriografinius įvykius.

VILNIAUS TRIJŲ KRYŽIŲ KALNO MUZIKA

Remiantis 1995–2005 m. surinkta etnografinių vasaros ekspedicijų medžiaga sužinome, kad pagal tradiciją Vilniaus Trijų Kryžių kalnas yra lankomas Gavėnios metu Didįjį penktadienį, Sekminių metu bei per Žolinę, kurių metu meldžiamos ir giedamos 14-os stočių Kryžiaus kelio maldos bei giesmės.²¹

14-os stočių Kryžiaus kelio giesmyną

sudaro giesmės: *Broliai, atminkim, Kurs už mus kaltus kentėjai* bei *Stovi Motina*.

Broliai, atminkim giesmės istoriografinė kilmė siejama su lenkų pranciškonų kultūra. Jos tekstą *Rozmyślajmy dziś, wierni chrześcijanie* parašė pranciškonas Jokūbas Wujekas XVI a., melodiją pirmąkart pateikė taip pat lenkų kun. Mykolas Miodušeuskis 1838 metais.²² Pa-

žvelkime į šių giesmių lietuviškas ir lenkiškas melodijų analogijas.

Vilniaus krašto giesmės *Broliai, atmintim* melodija:²³

Bro - liai, at - min - kim, ką Jė - zus ken -
tė - jo, kai šven - tą krau - ją,
Ji - sai už mus lie - jo,
kaip Jį su - ga - vę bai - siau - siai kan -
ki - no, kol nu - ma - ri - no.

Lenkiškos giesmės *Rozmyślajmy dziś, wierni chrześcijanie* (liet. *Broliai, atmintim*) melodija:²⁴

Roz - mys - laj - my dziś, wier - ni chrze - sci - ja - nie,
Ja - ko Pan Chrys - tus za - nas cier - piał ra - ny.
Od po - i - ma - nie nie miał odposz - nie - nia az dos - ko - na - nie.

Lietuvišką melodiją palyginę su lenkiškąja matome, jog jos tapachios, skiriasi tik melodiniai niuansai. Taigi ši giesmė yra lenkiška.

Kitos giesmės *Kurs už mus kaltus kentėjai* autorius yra lenkų pranciškonas Vladislovas iš Gielniovo.²⁵ Ji XVII a. bu-

vo išversta iš lenkų kalbos ir giedama Lietuvos pranciškonų bažnyčiose. Tai gavėnios giesmė, randama jau pirmajame katalikiškame S. M. Slavočinskio lietuviškų giesmių giesmyne.

Giesmės *Kurs už mus kaltus kentėjai* Vilniaus krašto melodija.²⁶

Kurs už mus kal - tus ken - tė - jai,
Jė - zau Kris - tau, Die - ve mū - šų,

būk mums gai - les - tin - gas, būk mums gai - les -
tin - gas būk mums gai - les - tin - gas!

Lenkiškos giesmės *Któryś za nas cierpiat rany* (liet. *Kurs už mus kaltus kentėjai*) melodija:²⁷

Kas - oja za nas tier - piat ra - ny,
Jc - au Chry - ste, zmė - luj sė naš na - mi.

Pažvelgus į melodijas akivaizdžiai matome, kad jos yra skirtingos. Vadina si – tiek lietuviška, tiek lenkiška yra autentiškos.

Kita giesmė – *Stovi Motina*. Ji yra viena seniausių gavėnios giesmių. Jos tekstas ir notografija randama jau XV a. grigališkos muzikos šaltiniuose su dedikacija *Stabat Mater*. Jos autoriumi laikomas

pranciškonas Jacopane da Todi (1228–1306). Ši giesmė iš vienuolynų muzikinės kultūros liaudies pamaldume įsitvirtino tik XVII a. pradžioje. Lenkijoje tai įvyko 1610 m., kur jai naujai tekstą ir melodiją parašė lenkų pranciškonas Abrahamas Rožniatovskis.²⁸

Vilniaus krašto giesmės *Stovi Motina* melodija:²⁹

1. Sto - vi Motina skausminga, Mato kryžių
šiu - ru - lin - gą, O ant kryžiaus jos Sūnus.

Lenkų giesmės *Stala Matka* melodija:³⁰

1. Sta - la Mat - ka Bo - leš - ci - wa *
Du - szę Jc, co lez nie mieš - ci, *
O - bok krzyża ledwo żywa, * Gdy na krzy-żu
Peł - ną smutku i bo - leš - ci, * Przeszedł miecz dla
wi - siał Syn, * Gdy na krzyżu wi - siał Syn. *
na - szych win, * Prze - szedł miecz dla na - szych win.

Peržvelgę pateiktus šios giesmės melodijų variantus galime teigti, kad jos yra savaip originalios.

Pateikiame lentelę, kur nurodyta Vilniaus ir *Kazimierz Dolnym* Trijų Kryžių kalnuose skambanti sakralinė muzika.

Lentelė „Vilniaus ir *Kazimierz Dolnym* Trijų Kryžių kalno sakralinė muzika“

Eil. Nr.	Giesmės	Istoriografinė kilmė	Muzikologinė kilmė
1.	<i>Broliai, atminkit</i>	Lenkų pranciškonišku	Vietinė
2.	<i>Kurs už mus kaltus kentėjai</i>	Lenkų pranciškonišku	Vietinė
3.	<i>Stovi Motina</i>	Lenkų pranciškonišku	Vietinė

Pateikta lentelė akivaizdžiai rodo, kad Kryžių kalno sakralinę muziką sudaro trys 14-os stočių Kryžiaus kelio giesmės, kurios istoriografinė kilme yra

lenkų, o muzikine – vietinės kilmės.

Kyla klausimas, kas lėmė šių giesmių atsiradimą Trijų Kryžių kalno pamaldume?

LATVIJOS, LIETUVOS IR LENKIJOS GEOPOLITIKA XVII–XXI AMŽIAIS

Tyrimo uždaviniui įgyvendinti pradžios tašku laikysime 1613 m., kai Vilniaus Plikajame kalne buvo pastatyti Trys Kryžiai.

Istoriniai šaltiniai mini, kad Lietuvos kaimynė Livonija (Latvija) 1566 m. prisijungia prie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, kuri po 1569 m. Liublino Unijos akto, susijungdama su Lenkijos karalyste, sukuria Abiejų Tautų Respubliką (*Rzeczpospolita*). Į Abiejų Tautų Respublikos sudėtyje esančią Livonijos Latgalos žemę pakviečiami katalikai naujakuriai (bajorai) iš Lenkijos, vadinami *Inflianty Polskie*, kad būtų galima juos atskirti nuo protestantų Švedijos *Infliantų*. Abiejų Tautų Respublika tuo metu tapo katalikiško tikėjimo tvirtove. Vienybė leido 1605 m. ties Salaspiliu nugalėti švedus, 1611 m. ties Smolensku – rusus. Po šio mūšio lenkų ir lietuvių kariuomenės būriai užėmė Maskvą ir ėmė ją valdyti karalaičio Vladislavo vardu, tai truko iki 1613 metų.³¹ Be šio įvykio, tuo metu Lie-

tuvoje, Vilniuje, neįvyko reikšmingų religinių ir politinių įvykių. Pateikta medžiaga leidžia teigti pirmąją hipotezę, kad Vilniaus Trys Kryžiai buvo pastatyti trijų valstybių vienybei simbolizuoti.

Toliau istoriografiškai tyrinėdami pastebime, kad nuo 1701 m. Respubliką niokojo Švedų karas, o 1706–11 m. – maras. 1720 m. gegužės 9 d. Vilniuje buvo pašventinta Kryžių nešančio Kristaus skulptūra, kuri mieste 1710 m. siautusiai maro metu buvo pastatyta koplytėlėje Šnipiškėse, už Žaliojo tilto.

Remiantis šiais bei aukščiau minėtais istoriniais duomenimis (Lenkijoje Trijų Kryžių pamaldumo kilmė yra susijusi su skaudžių maro įvykių paminėjimu; 1740 m. Vilniaus Trys Kryžiai buvo atnaujinti, o tai taip pat gali būti siejama su ką tik pasibaigusiu maru) galime teigti antrą hipotezę, kad Trijų Kryžių kalno kultas yra skirtas įamžinti sunkius Abiejų Tautų Respubliką apėmusius maro laikus.

Livonijos (Latgalijos), Lietuvos ir Lenkijos valstybių vienybė truko iki 1772 m. rugpjūčio 5 d., pirmojo Respublikos padalijimo, kai Rusija, Austrija ir Prūsija pasidalijo Latvijos, Lietuvos ir Lenkijos žemes bei pripažino lygias teises kitatikiams. Po to ėjo 2-asis padalijimas (1793 m.), lėmęs nepriklausomybės pabaigą, bei 3-iasis (1795 m.), kai Latviją, Lietuvą ir Lenkiją padalijo.³² Rusams 1795 m. okupavus Latviją, Lietuvą ir Lenkiją, imta drausti religines procesijas, maldininkų kalvarių Kryžiaus kelių apvaikščiojimus bei statyti kryžius. Tai ypač suaktyvėjo po 1831 m. sukilimo. Taigi, carinės valdžios valdymo metais Lietuvoje, Lenkijoje bei Latvijoje pa-

maldumas į Trijų Kryžių kalną tapo Abiejų Tautų Respublikos tikėjimo, vilties ir prisikėlimo simboliu (Vilniaus Trys Kryžiai buvo nugriauti – aut. past.) [žr. paveikslą Nr. 4].

Lenkijai, Lietuvai ir Latvijai išsivadavus iš sovietinio ateizmo Trijų Kryžių kalno kultas atgimė naujai. 1993 m. rugsėjo 4–8 d. Lietuvoje (Vilniaus Aušros Vartuose, Šiluvoje bei Kryžių kalne), o rugsėjo 9 d. Latvijoje (Agluonoje) lankėsi popiežius Jonas Paulius II. Šventojo Tėvo dėmesys trims kaimyninėms katalikiškoms valstybėms atnaujino religinius bei kultūrinius Šiaurės rytų Europos šalių (Latvijos, Lietuvos ir Lenkijos) tarpusavio ryšius.

IŠVADOS

1. Tiek Vilniaus, tiek ir *Kazimierz Dolnym* Trijų Kryžių kalno kultas skirtas įamžinti XVII a. Abiejų Tautų Respubliką apėmusio maro laikus.

2. Trijų Kryžių kalno kultas – tai Latvijai, Lietuvai ir Lenkijai bendra lenkų pranciškonų ir dominikonų pamaldumo kultūra.

3. Vilniaus Trijų Kryžių kalno muzika savo istoriografinė kilme yra lenkų

pranciškonų, o jos melosas – vietinės kilmės.

Galime teigti, kad Vilniaus Trijų Kryžių kalno pamaldumo muzika yra ne mitologinės, tautosakinės, bet kaimyninių tautų religinės bendrakultūrinės geopolitinės praeities, o po popiežiaus Jono Pauliaus II vizito Lietuvoje ir Latvijoje – ir dabarties įvykių atspindys. Tai pagrindžia darbo pradžioje iškeltą hipotezę.

Literatūra ir nuorodos

- 1 Bronius Kviklys. *Vilniaus arkivyskupija. Lietuvos bažnyčios*. – Chicago, 1985, t. 1.
- 2 Robertas Skrinskas. *Piligrimo vadovas. Po stebuklingas Marijos vietas*. – Kaunas, 1999.
- 3 Jan Kurczewski. *Biskupstwo Wileńskie od jego założenia do dni obecnych*. – Wilno, 1912.
- 4 Czesława Paczkowska. *Trzy białe krzyże nad miastem // Wileńskie rozmaitości w Bydgoszczy*. Dwumiesięcznik Towarzystwa Miłośników

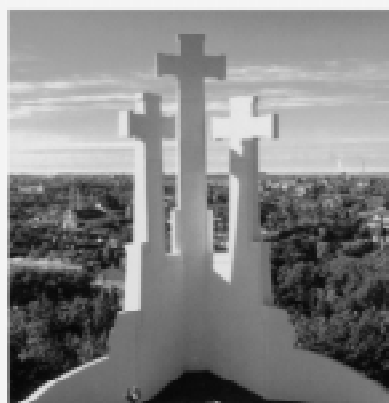
Wilna i Ziemi Wileńckiej. Bydgoszcz, 2005, Nr. 5 (92), wrzesień-październik, p. 6–8.

⁵ Ten pat, p. 6.

⁶ Bronius Kviklys. *Vilniaus arkivyskupija. Lietuvos bažnyčios*, p. 397.

⁷ Augustinas Vaitiekaitis. *Bažnyčios praeitis*. – Kaunas, 1992, p. 99.

⁸ Bronius Kviklys. *Vilniaus arkivyskupija. Lietuvos bažnyčios*, p. 398.

Paveikslas Nr. 4. „Trijų Kryžių kalnas – Abiejų Tautų Respublikos tikėjimo, vilties ir prisikėlimo simbolis“

- ⁹ Lietuvos istorija / red. A. Šapoka. – Kaunas, 1936, p. 102.
- ¹⁰ Bronius Kviklys. *Vilniaus arkivyskupija. Lietuvos bažnyčios*, p. 397.
- ¹¹ Czesława Paczkowska. *Trzy białe krzyże nad miastem*, p. 8.
- ¹² Adomas Kirkoras. *Pasivaikščiojimas po Vilnių ir jo apylinkes*. – Vilnius, 1990, p. 90.
- ¹³ 1995–2005 metų vasaros etnografinių ekspedicijų medžiaga // *Šv. Antano religijos studijų instituto prie Katalikų teologijos fakulteto Vytauto Didžiojo universitete Folkloro kabinetas*. – Kretinga, 2005.
- ¹⁴ Ten pat.
- ¹⁵ Krzysztof Kwaskowski, Józef Czerwiec. *Fara. Kościół Parafialny p. w. Św. Jana Chrzciciela i Bartłomieja Apostoła w Kazimierzu Dolnym*. – Łódź: Wydawnictwo „Epigraf”, 2002, p. 19.
- ¹⁶ Ten pat, p. 2–4.
- ¹⁷ 1995–2005 metų vasaros etnografinių ekspedicijų medžiaga.
- ¹⁸ Krzysztof Kwaskowski, Józef Czerwiec. *Fara. Kościół Parafialny p. w. Św. Jana Chrzciciela i Bartłomieja Apostoła w Kazimierzu Dolnym*, p. 19.
- ¹⁹ Aglyuna. *Vēsturiskās pīzeimes* / red. A. Novickis. – Rīga, 1929, p. 56.
- ²⁰ Robertas Skrinškas. *Piligrimo vadovas. Po stebuklingas Marijos vietas*. – Kaunas, 1999, p. 374–375.
- ²¹ 1995–2005 metų vasaros etnografinių ekspedicijų medžiaga.
- ²² Alfonsas Motuzas. *Vilniaus ir Veprių kalvarių Kryžiaus kelio apeiginė muzika // Lietuvių katalikų mokslo akademijos Metraštis*. – Vilnius, 1999, t. 15, p. 450.
- ²³ Ten pat, p. 470.
- ²⁴ Augustyn Chadam ofm. *Śpiewnik Kalwaryjski*. – Kalwaria Zebrzydowska: Wydawnictwo „Calvarianum”, 1984, p. 516.
- ²⁵ Juozas Vaišnora. *Marijos garbinimas Lietuvoje*. – Roma, 1958, p. 173.
- ²⁶ Alfonsas Motuzas. *Vilniaus ir Veprių kalvarių Kryžiaus kelio apeiginė muzika*, p. 488.
- ²⁷ Jan Siedlecki. *Śpiewnik Kościelny*. – Kraków, 1994, p. 124.
- ²⁸ Ten pat, p. 142.
- ²⁹ Alfonsas Motuzas. *Vilniaus ir Veprių kalvarių Kryžiaus kelio apeiginė muzika*, p. 450.
- ³⁰ Jan Siedlecki. *Śpiewnik Kościelny*, p. 142.
- ³¹ Lietuvos istorija / red. A. Šapoka. – Kaunas, 1936, p. 313.
- ³² Ten pat, p. 411, 436, 438–440.